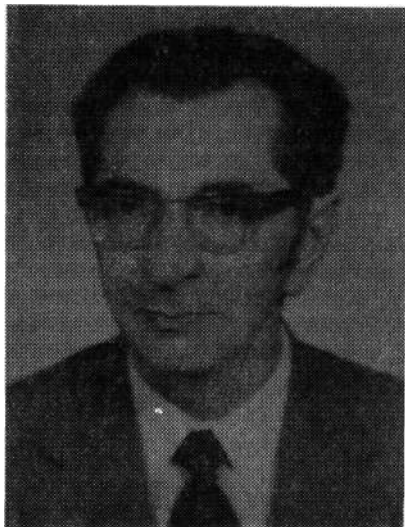

IV. NEKROLOGI

WITOLD MAISEL (1914 -1993)

Wydział Prawa i Administracji UAM poniósł poważną stratę. W dniu 15 września 1993 r. zmarł w Poznaniu Profesor dr habil. Witold Maisel, wybitny uczony z zakresu historii państwa i prawa Polski, szczególnie znawca i miłośnik dziejów i zabytków Poznania i Wielkopolski. Rektor, Senat UAM, a także. Dziekan i Rada Wydziału Prawa i Administracji, przy udziale Prezydenta Poznania oraz wielu przyjaciół i kolegów Zmarłego, żegnali Go ze smutkiem w dniu 21 września. Pogrzeb odbył się na cmentarzu junikowskim, gdzie Profesor Witold Maisel spoczął w Alei Zasłużonych.

Witold Maisel urodził się 8 kwietnia 1914 r. w Poznaniu. Tu też ukończył liceum humanistyczne im. Jana Kantego. Służbę wojskową odbył w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu i w 5 pułku ułanów w Ostrołęce, uzyskując w 1935 r. stopień podporucznika rezerwy.

Studiował na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1933 -1945, z przerwami spowodowanymi koniecznością podjęcia pracy zarobkowej i wojną. Stopień naukowy doktora nauk

prawnych nadała Mu Rada Wydziału Prawa UAM w 1959 r. na podstawie rozprawy doktorskiej *Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI w.*, a stopień doktora habilitowanego otrzymał w 1963 r. na tym samym wydziale przedstawiając pracę *Poznańskie prawo karne do końca XVI w.*

Pracę zawodową - po przedwczesnej śmierci ojca - Witold Maisel podjął w listopadzie 1933 r. jako praktykant w Zarządzie Miejskim Poznania i pracował w tym charakterze do kwietnia 1941 r., następnie zaś jako polski pracownik umysłowy w Kasie Chorych w Poznaniu. Po wojnie wrócił do Zarządu Miejskiego na stanowisko kierownika Referatu Stowarzyszeń w Wydziale Administracji Ogólnej pierwszej instancji. Pracował też w Poznańskiej Dyrekcji Odbudowy, Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych w Poznaniu, w Centralnym Biurze Projektów Architektonicznych i Budowlanych ("Miastoprojekt") w Poznaniu, w Biurze Delegata Ministra Budownictwa dla województw poznańskiego i zielonogórskiego, w Zjednoczeniu Budownictwa Miejskiego nr 1 i w końcu w Pracowni Urbanistycznej Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu. Praca na różnych stanowiskach w wymienionych instytucjach i przedsiębiorstwach dała Mu doskonałą orientację w aktualnych problemach miasta, lecz nie pozwalała na realizację Jego głównego powołania, jakim była praca naukowa w dziedzinie historii państwa i prawa.

Początkowo Witold Maisel próbował związać się z profesorem prawa karnego Józefem Bossowskim, ale już w 1955 r. został doktorantem seminarium historycznoprawnego profesora Zdzisława Kaczmarczyka i rozpoczął szerokie badania archiwalne w zakresie prawnoustrojowej problematyki Poznania.

Pracę naukowo-dydaktyczną na Uniwersytecie umożliwiła Mu aspirantura naukowa, którą uzyskał w 1957 r. Po doktoracie (1959) został adiunktem, a po habilitacji (1963) docentem w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polskiego. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nadała Mu Rada Państwa w 1970 r., a tytuł profesora zwyczajnego uzyskał w 1976 r. Prof. Witold Maisel pełnił urząd prodziekana Wydziału Prawa i Administracji dwukrotnie - w latach 1964 -1966 (Stu-

dium Zaoczne) i 1972 - 1975 (Studium Stacjonarne). W okresie 1968 - 1969 był sekretarzem naukowym, a w latach 1969 - 1971 wicedyrektorem Instytutu Historii Państwa i Prawa UAM. Od 1969 r. był kierownikiem Zakładu Historii Państwa i Prawa Polski.

Badania naukowe Profesora koncentrowały się wokół historii ustroju miast na prawie niemieckim oraz ich prawa karnego, jak również archeologii prawnej. Interesowały Go szczególnie dzieje Poznania i miast wielkopolskich w średniowieczu, którym poświęcił główny nurt swoich badań naukowych i publikacji źródeł. Dał temu wyraz w pracach doktorskiej i habilitacyjnej oraz w wielu dalszych rozprawach i artykułach.

Profesor Witold Maisel swą pracę naukową rozpoczął dopiero w wieku 37 lat, ale ofiarował jej bez reszty wszystkie swoje siły i cały pozostały czas życia aż do ostatniej chwili. Był nie tylko mediewistą. Świadczy o tym monografia *Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej*, wydana w 1976 r. w Poznaniu. Pozostawił po sobie przeszło 200 publikacji w postaci monografii (3), obszernych prac syntetycznych (3), studiów i rozpraw (52) i innych drobniejszych prac. Interesował się pioniersko, jako jedyny w Polsce, archeologią prawną. W poszukiwaniu materiałów i zabytków z tej dziedziny przewędrował Polskę i Europę dosłownie wzdłuż i wszerz. Owocem tych badań były dwie obszerne syntezy: archeologii prawnej w Polsce i archeologii prawnej w Europie (ta druga wydana także w Wiedniu w języku niemieckim). Wielkie zasługi położył też Zmarły w zakresie wydawnictw źródłowych do historii miast wielkopolskich — Poznania, Kalisza, Pleszewa, Śremu, Kościana, Konina, Gniezna i Chodzieży. Do ostatnich dni życia pracował nad kodeksem dyplomatycznym Poznania, którego wydać już nie zdążył. Planował też wydanie nowego *Vademecum historyka* oraz pamiętników; śmierć nie pozwoliła jednak na realizację tych zamierzeń. Żywo i systematycznie interesował się też rozwojem nauki krajowej i zagranicznej w interesujących Go dziedzinach, czego dowodem są liczne ogłoszone przezeń recenzje.

Znaczne zasługi położył też Profesor w zakresie kształcenia młodej kadry naukowej i dydaktyki historii państwa i prawa. Wypromował pięciu doktorów, z których dwóch prowadzi dziś pracę naukową na UAM. Jeden spośród nich — dr Jacek Sobczak - habilitował się w zakresie historii państwa i prawa Polski (problematyka Tatarów polskich). W pracy ze studentami Witold Maisel nieustrudzenie poszukiwał nowych, gwarantujących lepsze efekty nauczania metod przekazywania wiedzy, czy to sposobem laboratoryjnym, czy audiowizualnym, które stosował i propagował. Wielu uczestniczyło w Jego seminariach i napisało pod Jego kierownictwem wartościowe prace magisterskie.

Profesor Witold Maisel należał do naukowców znanych i cenionych nie tylko w kraju, ale i za jego granicami. Wiele prac publikował we Francji, Włoszech, Austrii, na Węgrzech czy w Czechosłowacji. Był wielokrotnie zapraszany na zjazdy i konferencje międzynarodowe (np. w Pécis w 1972 r., w Krakowie w 1973 r., w Constancy w 1974 r., w Spoleto w 1975 r.), w których brał udział i wygłaszał referaty naukowe. Należał też do wielu krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych i społecznych. Ostatnio był głównym animatorem poznańskiego oddziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.

Po przejściu na emeryturę w 1984 r. nie zerwał kontaktów z uczelnią. Uczestniczył systematycznie w posiedzeniach Rady Wydziału, dalej prowadził magisteria i wykłady monograficzne z archeologii prawnej, ciesząc się ogromnym zainteresowaniem młodzieży.

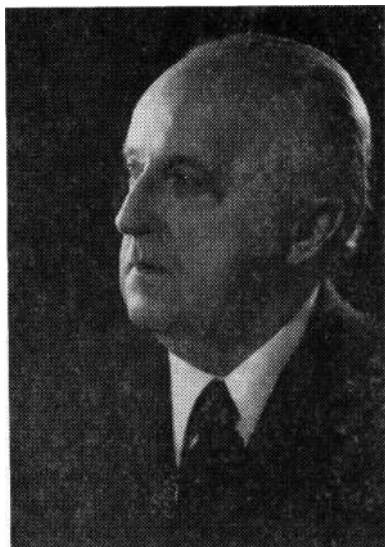
Odszedł od nas Człowiek prawnego charakteru i wielkiego serca, mimo podeszłego wieku w pełni sił twórczych, pozostawiając u wielu żal rozstania i miejsce, które nie będzie łatwe do zapełnienia.

Za zasługi dla nauki polskiej otrzymywał nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego i Nauki oraz odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta.

Cześć Jego pamięci!

Jerzy Walachowicz

Zygmunt Konrad Nowakowski (1912 -1993)

W dniu 26.08.93 zmarł w Poznaniu emerytowany profesor zwyczajny dr hab. Zygmunt Konrad Nowakowski, wybitny uczony, znakomity nauczyciel i wychowawca studentów oraz młodych pracowników nauki.

Profesor Zygmunt K. Nowakowski urodził się w Poznaniu 12 lutego 1912 r. jako syn poznańskiego profesora chirurgii Kazimierza Bonawentury Nowakowskiego oraz Janiny z Mieczkowskich. Ukończył studia prawnicze w Poznaniu w 1934 r., a następnie studia uzupełniające w Berlinie, Paryżu i Strasburgu (1935 - 1939) oraz Oxfordzie (1944 - 1946). W 1937 roku uzyskał stopień doktora nauk prawnych (praca doktorska pt. "Przejęcie długu według kodeksu zobowiązań" nagrodzona została Srebrnym Medalem Uniwersytetu Poznańskiego), a w 1947 habilitował się z zakresu prawa cywilnego na Wydziale Prawno-Ekonomicznym U.P. W 1956 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1962 r. tytuł profesora zwyczajnego.

W czasie II wojny światowej brał udział w walkach w Polsce jako porucznik 7 Wielkopolskiego Dywizjonu Artylerii Konnej, a więc w Armii "Poznań". Ranny w bitwie nad Bzurą dostaje się do niewoli niemieckiej, z której ucieka i po pokonaniu wielu przeszkód dociera do Wojska Polskiego w Hajfie w Palestynie. W Afryce jako oficer artylerii w Karpackim Pułku Artylerii działającym w Samodzielnej Brygadzie Strzelców Karpackich, bierze udział w kampanii libijskiej. Wyróżnia się szczególnie w bitwie o zdobycie Bardii. Za zasługi wojenne, a później także i cywilne, otrzymał w czasie wojny i po jej zakończeniu szereg odznaczeń polskich i brytyjskich m.in. *Virtuti Militari*, dwa Krzyże Walecznych, Polska Swemu Obrońcy; dwa brytyjskie medale: "Africa Star" i "1939 - 45 Star"; australijski medal za obronę Tobruku czyli "Tobruk - Siege 1941" i inne.

Po zakończeniu wojny, w październiku 1946 r. Profesor Z. K. Nowakowski powraca do kraju. Uczynił to mimo propozycji pozostania i pracy w Londynie, a także niepewności swego losu w Polsce. W listopadzie 1946 r. rozpoczął pracę w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Poznańskiego. Od pierwszych swych powojennych dni pracy na Uniwersytecie wykladał nie tylko klasyczne dziedziny prawa cywilnego takie jak prawo rzeczowe, rodzinne czy spadkowe, ale także - trudne i kształtujące się dopiero - prawo ubezpieczeniowe, prawo umów gospodarczych, a nieco później - prawo cywilne i handlowe obrotu międzynarodowego. Pracował przy tym intensywnie naukowo. Jego dorobek naukowy jest bardzo poważny i obszerny. Stanowi on rzeczywisty i głęboki wkład tego uczonego do nauki polskiego prawa. Opublikował ponad 150 prac, wśród których jest 26 książek opracowanych samodzielnie lub wspólnie z innymi autorami.

Analiza treści opublikowanych przez Prof. Z. K. Nowakowskiego opracowań naukowych pozwala na stwierdzenie, że jego praca naukowa, społeczna (pisarska) oraz zainteresowania skupiły się na sześciu dziedzinach: 1) na sferze prawa zobowiązaniowego, w którym zajmował się m.in. problematyką przejęcia długu, czynów niedozwolonych i odszkodowań, sprzedaży, dostaw itp., 2) na ubezpieczeniach majątkowych i osobowych, 3) na problematyce mieszkań dla ludności, w szczególności zaś prawa lokalowego, własności lokali i domów jednorodzinnych, spółdzielczego prawa do lokalu, 4) na prawie cywilnym obrotu gospodarczego (prawie obrotu uspołecznionego), 5) na prawie rzeczowym, 6) prawie związanym z handlem zagranicznym, a w szczególności (wiążącym się z handlem) prawie cywilnym i handlowym państw obcych.

Rzadko spotyka się uczonego - profesora uniwersytetu o tak szerokich zainteresowaniach w ramach jego specjalizacji. Podziw budzi też szeroki zakres zainteresowań, umiejętności oraz szybkości działania. Jego monografie i inne książki naukowe miały z reguły charakter nowatorski i twórczy. Do najważniejszych dzieł zaliczyć należy książkę - będącą pracą habilitacyjną - pt. *Odpowiedzialność za cudze czyny według kodeksu zobowiązań* opublikowaną w 1948 r., w której

autor zajmował się trudnym zagadnieniem odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej wprowadzając tu do nauki polskiej pojęcie zobowiązań rezultatu i starannego działania. Kolejne bardzo poważne dzieło, którego był współautorem to praca pt. *Zagadnienia cywilistyczne prawa wodnego*, opublikowana w 1957 r. W 1961 r. prof. Nowakowski publikuje książkę pt. *Umowa dostawy*, stanowiącą pierwszą i właściwie jedyną monografię na ten temat. Prof. Z. Nowakowski jest także współautorem II tomu Systemu Prawa Cywilnego, fundamentalnego dzieła opracowywanego pod auspicjami Polskiej Akademii Nauk. Jest to tylko kilka przykładowo wybranych dzieł prof. Z. K. Nowakowskiego spośród wielu, których choćby wymienienie tutaj jest niemożliwe.

Szczególnego podkreślenia wymagają zasługi Profesora Z. K. Nowakowskiego, w zakresie opracowywania podręczników akademickich. Już w chwili obejmowania w 1947 r. Katedry Prawa Cywilnego uważał, że jednym z głównych obowiązków profesora jest przygotowywanie podręczników dla studentów. Myśl ta nie opuszczała go nigdy i pozostał jej wierny do końca. Dowodem tego jest opublikowanie samodzielnie lub wspólnie z innymi autorami 20 książek stanowiących właśnie podręczniki z czterech dziedzin prawa. Są to podręczniki, w większości pionierskie, w pełni nowatorskie, bądź też wznawiane, najczęściej w postaci zmienionej i uzupełnionej. Do najważniejszych z nich należą niewątpliwie podręczniki z zakresu prawa rzeczowego, prawa obrotu uspołecznionego (napisany wspólnie z prof. Buczkowskim), który doczekał się 8 wydań zmienianych i uzupełnianych, a także prawa cywilnego i handlowego obrotu międzynarodowego.

W dziedzinie opracowań podręcznikowych Profesor Z. K. Nowakowski był chyba jedynym, który — obok ważnych rozpraw naukowych - opublikował tak znaczną liczbę książek dla studentów; książek które są wysoce pomocne także praktykom. Budziła przy tym podziw nadzwyczajna szybkość działania Profesora. Obejmował nowe wykłady i już w krótkim czasie dostarczał studentom materiałów do nauki, które często były pierwszymi podręcznikami z danej dziedziny. Warte podkreślenia jest to, że praca pisarska związana z podręcznikami i książkami wymaga dużo czasu, spokoju i odizolowania się od wielu zajęć, często znacznie bardziej zaszczytnych czy też przynoszących inne korzyści. Mimo tego Profesor Z. K. Nowakowski z całym oddaniem poświęcił się pracy pisarskiej, aby tylko zaspokoić potrzeby nauki i studentów.

W styczniu 1957 r. prof. Nowakowski wybrany został posłem do Sejmu. Został posłem miasta Poznania i Wielkopolski co znajdowało niejednokrotnie wyraz w jego działalności sejmowej. Z pasją uczestniczył w pracach Sejmu i jego Komisjach, pełniąc w nich również funkcje kierownicze. Jego praca w Sejmie — zwłaszcza jako prawnika - była wielokrotnie bardzo wysoko oceniana. Mimo bardzo aktywnego uczestnictwa w pracach Sejmu nie zaniechał nigdy swoich obowiązków uniwersyteckich. Nadal prowadził wykłady, seminaria oraz egzaminy, do których przywiązywał ogromną wagę.

W swej pracy dydaktycznej, wychowawczej i naukowej Profesor Nowakowski związany był z sześcioma instytucjami naukowymi, a mianowicie: 1) z Polskim Wydziałem Prawa przy Uniwersytecie w Oxfordzie, gdzie w latach 1944-1946 wykładał prawo cywilne, 2) z Uniwersytetem Poznańskim, któremu poświęcił właściwie całe swe życie, 3) z Instytutem Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, 4) z Uniwersytetem im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie przez rok pracował w trudnym dla tego uniwersytetu okresie kadrowym, kierując Zakładem Prawa Cywilnego, 5) z Akademią Ekonomii w Poznaniu oraz 6) z Papieskim Wydziałem Teologii w Poznaniu, gdzie przez pewien czas prowadził wykłady z prawa rodzinnego.

Na wszystkich tych uczelniach prof. Z. K. Nowakowski kształcił i wychowywał studentów nie tylko słowem, lecz także dobrym przykładem, sumiennością w pracy i serdecznością. Jego słuchaczami w ciągu wszystkich lat pracy było ponad 13 tys. studentów, wypromował ponad 400 magistrów, a nadto był recenzentem w ponad 500 pracach magisterskich. Wykształcił także znaczną kadrę naukową, gdyż wypromował 8 doktorów, uczestniczył w ponad 20 przewodach doktorskich i 12 przewodach habilitacyjnych jako recenzent, a 7 jego uczniów jest dzisiaj profesorami. Nadto uczestniczył w licznych postępowaniach o nadanie tytułu profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego. Na podkreślenie zasługują jego znakomite kontakty z młodymi pracownikami nauki, którym zawsze chętnie służył pomocą, radą i swym doświadczeniem, nie narzucając wszakże nigdy swych zapatrywań i poglądów naukowych.

Zadziwiają tak liczne dokonania jednego człowieka, tym bardziej, że Prof. Z. K. Nowakowski był m.in. członkiem Komitetu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, członkiem Kolegium Arbitrów przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego, członkiem wielu komisji legislacyjnych, trzykrotnie delegatem do Senatu Uniwersyteckiego, jak również członkiem licznych towarzystw

naukowych krajowych i zagranicznych. Otóż było to możliwe głównie dlatego, że Profesor lubił nawet najbardziej ciężką pracę, jeżeli tylko była ona społecznie potrzebna i owocna. Przy swej wielkości był zawsze człowiekiem niezmiernie skromnym. Nie pociągały go ani korzyści materialne, ani też zaszczyty. Za cel swoich wszelkich poczynań stawiał sobie zawsze dobro polskiego społeczeństwa. Celowi temu gotów był poświęcić wszystko. Odznaczał się przy tym wielką pracowitością, niezależnością myśli i poglądów, a także dużą odwagą cywilną.

Odszedł od nas na zawsze nie tylko najwyższej miary uczony i wychowawca studentów, lecz także człowiek wielkiego serca, a dla wielu z nas wieloletni oddany przyjaciel.

Andrzej Wąsiewicz